

Bele merünk nézni végre a szerbekkel a történelmi bűnök mély kútjába?

– interjú Mező Gáborral a délvidéki népirtásról

„Hogy ez az etnikai tisztogatás mennyire »síkeres« volt, azt az is mutatja, hogy például az áldozatok leszármazottainak jelentős része már magyarul sem tud. Tito terve végül is félig-meddig sikeresen bevált...” – nyilatkozta a Hirado.hu-nak Mező Gábor, akivel a nemrég megjelent A népirtás csöndje című kötetéről beszélgettünk. A kutató, újságíró ennek ellenére nem gondolja úgy, hogy a történetek elengedése, szőnyeg alá söprése a megoldás. Sőt, hisz benne, hogy minden egyes filmmel, könyvvel, cikkel egy kicsit megkönnyebbülnek a délvidéki magyarok. Mező Gábor azt vallja, „ahhoz, hogy begyógyuljanak a sebek, először fel kell vágni a tályogot”, s még a világ legjobb kosárlabdázójával is szívesen leülne, hogy kibeszélje vele a dolgot. Igaz, azt is elismeri, hogy a történetek felkutatása néha féltelmes: mint belenézni abba a kútba, amelyben egy meggyalázott fiatal magyar asszony lelta a halálát a vérengzés idején.

A délvidéki népirtásról írtál könyvet, miközben a kommunista állambiztonság máig hadonászó csápjainak felkutatásáról vagy ismert. Csak nem érintett vagy családirag a szomorú történetben? Vagy miért választottál egy nem a profilodba illő témát?

– Nincs családi érintettségem, de érdekes, hogy ezt kérdezed: Cseresnyés Magdolna – aki a téma szakértője, illetve a számtalan kötetet megjelentető Keskenyúton Alapítványt vezeti – is azt mondta, azért különleges, hogy erről írok könyvet, mert általában azokat foglalkoztatja ilyen szinten a délvidéki népirtás, akik érintettek.

Akkor hogyan jött az ötlet? Olvastál valamit erről, és annyira felbosszantott, hogy beleástad magad a témába?

– Tulajdonképpen közvetetten ez a történet is a profilomba illik, az ötlet ugyanis úgy jött, hogy régebben elolvastam egy nyolcvanas évekbeli jelentést. Egy „Albert” fedőnevű ügynök ment a vonaton, és kihallgatta, ahogy ismeretlen emberek beszélgettek arról, hogy a bezdáni vérengzésnek közeleg az évfordulója, és szeretnének Jugoszláviában megemlékezést tartani. Sohasem hallottam ilyesmiről. Ennek aztán utánajártam, és arcul csapott: hogy lehet, hogy addig nem hallottam ezeket a nagyon durva történeteket? Például öszszeterelték a férfiakat. Férfiakat?! Tizenhat éves gyerekeket is. Az egyik magyar apával ment magától a fia, ugye azt hitték, dolgozni viszik őket. A gyerek még tizenhat éves sem volt, őt nem vitték volna el a partizánok, csak nagyon apás volt, ment utána. Az egyik partizán megszánta, haza akarta zavarni, de nem sikerült neki. A fiú az apjával akart maradni. Végül belelőtték őt is az árokba.

Borzasztó és egyben sajnós jellemző története a századnak.

– Igen, az, de erről a konkrét történetről és a délvidéki népirtásról nagyon keveset hallani. Nem vagyok rá büszke, mert ez valamennyire az én felelősségem is, de körülbelül harminchárom éves koromig semmit sem tudtam erről. Pedig már akkor is jól ismertem a huszadik századi történelmet. Ez is azt jelzi, mennyire kibeszéletlen témáról van szó. De nevezhetném tabunak is.

Biztos, hogy még mindig tabutéma? Emberemlékezet óta nem voltunk ilyen jóban a szerbekkel. És különös módon a helyi magyar kisebbségnek ma – legalábbis papíron – több kollektív joga van, mint a legtöbb szomszédunknál. Pedig nem is EU-tagországról beszélünk...

– Igen, ez valóban különös helyzet. Én is örülök a jó viszonynak, sohasem gondoltam elenségesen a szerbekre. De azért a történelemkel való szembenézés mégis hagy maga után kívánnivalót.

Eltitkolják?

– Igen is, meg nem is. Volt hivatalos bocsánatkérés. De felemás bocsánatkérés volt. Úgy kezelik, mintha az áldozatok háborús bűnösök lettek volna, mintha túlkapások történtek volna a rendteremtés közben. Pedig ez tudatos népiirtás volt. Meg – tegyük hozzá – közben bosszú a hideg napokért, amikor a magyar hatóságok végeztek több ezer szerbvel és zsidóval. Közük sok teljesen ártatlan emberrel. De **nagyon fontos, hogy kimondjuk: népiirtás volt, nem csupán bosszú, és főleg nem túlkapás.** A magyarokat ki akarták irtani arról a földről, legalább is a számukra „megfelelő mértékre” visszaszorítani. A másik ok, amiért felemásnak tartom a bocsánatkérést, hogy a szerb történészek által elfogadott álláspont szerint a valóságosnál jóval kevesebb magyar áldozat volt. Ez nem apró tévedés. Eddig a komolyan vehető kutatók inkább húsz-harmincezerre becsülték a kivégzett, gyakran lemészárolt magyarok számát, de az utóbbi évek eredményei alapján az látszik, hogy ez még jócskán mehet felfelé. Ez nem számháború, de valószínűleg közelebb járunk a negyvenezer megölt, meggyilkolt magyarhoz. De egyébként sem lehet mindezt így összefoglalni, hogy Robert Merle „nácijához” hasonlóan számolgatunk, mint a Mesterségem a halálban. Ennyi és ennyi halott, aztán kész... Aki ezt túlélte, azt is megnyomorították egy életre lelkileg. És még csak nem is beszélhetett róla a kommunista diktatúrában, miközben másodrendű állampolgárként élt a saját szülőföldjén. **És hogy ez az etnikai tisztogatás mennyire „sikeres” volt, azt az is mutatja, hogy például az áldozatok leszármazottainak jelentős része már magyarul sem tud. Tito terve végül is félig-meddig sikeresen bevált...**

Elnézést a bugyuta hasonlatért, de nem olyanok vagyunk mi ma a szerbekkel, mint egy házaspár két tagja, akik úgy döntenek, inkább nem hozzák elő többet a régi

sérelmeket, hiába kibeszéletlenek, hanem inkább a jelenre koncentrálnak? Mintha ez működne.

– Jó hasonlat. Most működik. De jól tudjuk, hogy a régi sérelmeket nem lehet örökké a szőnyeg alá söpömi. Ha valakit megcsaltál, az előbb-utóbb újra és újra elő fog jönni. És itt nem megcsaltad, hanem lebaltáztad az édesapját. Furcsának tartom azt a megjegyzést, amikor valaki azt mondja, most olyan jóban vagyunk, minek ezt bolygatni. Mikor beszéljük meg, ha nem most, amikor jóban vagyunk? Most kell őszintének lenni, most kérhetünk is, hiszen a szerbek is érzik, hogy szükségünk van egymásra. Én a magánéletemben is hiszek a kibeszélésben, a kimondott szó erejében, nyilván ezerszeresen ebben az értelemben.

Ez az egymásrautaltság is lehetne egy alapélmény közöttünk. Hiszen legkésőbb a törökellenes háborúban rájöttünk, mekkora szükségünk van a másikra.

– Ez akár egész Közép-Európára igaz lehet, de valóban a szerbekkel kapcsolatban fokozottan az, mivel végvárterületről beszélünk. Közös dicsőségeink is vannak, a nándorfehérvári vagy másként: belgrádi diadal. Nem véletlen, hogy néhány éve a mi Hunyadi Jánosunknak szobrot állítottak Szerbiában.

Mennyire vagyunk időben, hogy ennyi év-tized után helyre tegyük a népiirtás emlékezetét?

– Abból a szempontból elkéstünk, hogy az áldozatok közvetlen leszármazottainak nagy része már elhunyt. Esetleg nagyon idős. Ők még átéltek ezt az egészet, és úgy élték le az életüket, hogy nem tudták, hol vannak a rokonaik földi maradványai. Nem gyászolhatták meg őket rendesen, el sem temethették őket. Ha már itt tartunk, **utálom azt a kifejezést, hogy „újratemetés”.** A kommunisták áldozataival kapcsolatban szokás ezt használni. **Már elnézést, ezeket a magyarokat nem újratemetni kell, hanem eltemetni!** Nem eltemették, hanem legfeljebb elhantolták őket, a végtisztességet sem kapták meg. Éppen, mint az ötvenhatosok. Egyébként hátborzongató, hogy a kommunista diktatúra mindig mindenhol ugyanazt az arcát mutatja: Jugoszláviában volt,

hogy az elhantolt áldozatok fölé lakótelepet építettek. Ki fogja azokat lerombolni?

És azokat, amelyeket a lerombolt magyar templomok helyére építettek? Nyilván senki, hiszen családok élnek ott. Ezek jóvátehetetlen dolgok. Azt viszont elérhetnénk, hogy az áldozatok méltó emlékhelyeket kapjanak, amelyeket utána nem rongálnak meg állandóan. Talán ebben is javult már a helyzet.

A délvideki népiirtásról szóló könyv szerzőjeként milyen érzés átmenni Szerbiába? Félelmetes?

– Azt azért nem mondanám, de ha egy bizonyos helyre vagy inkább történetre gondolok, mindig beleborzongok. ***Van egy kis falu odaát, ahol áll egy kút. Abba dobtak bele egy fiatal magyar asszonyt a népiirtás idején, mlután megerősakolták és szétkaszabolták. Megszentelt kútba, egy szerb szentről kapta még a nevét is.*** A történetek óta már volt arról szó, hogy újraszentelik, ebben részt vettek volna a katolikusok, a reformátusok és az ortodoxok is, de ez még mindig nem történt meg tudtommal. Tervben volt, hogy kimegyünk oda egy stábbal dokumentumfilmet forgatni, de aztán jött a járvány. Mindig eluralkodik rajtam a félelem, ha arra a helyre gondolok, hogy mi fog történni, majd ha egyszer ott leszek. Bele merek-e nézni a kútba? Nem úgy értem, hogy odamegyünk, és a szerbek megvernek minket, nem ettől tartok. Hanem attól, hogy nem tudom, hogyan fog hatni rám, ha a valóságban is látom azt, amiről eddig csak olvastam.

Mindig ez a kút jut eszedbe Szerbiáról?

– Egyáltalán nem. Nagyon szeretem a kosárlabdát, és ebben a sportágban még mindig az amerikai liga a csúcs, az egyik nagy kedvencem is ott játszik, de nem amerikai, hanem szerb gyerek. Ő Nikola Jokić. Egy magasra nőtt center, óriási figura, de átvitt értelemben is. A világ legjobb játékosa, aki magasról tesz rá, hogy a világ legjobb játékosa. Még a közösségi oldalakon sincs fenn, viszont szeret hazajárni Szerbiába mulla-

tozni rendes délszláv zenére. Na, ő például Zomborban született, a népiirtás egyik helyszínén. Rólam is sokat elárul, hogy Jokićról mostanság sokszor ez jut eszembe... Néha elgondolkodom rajta, milyen lehetne leülni vele beszélgetni erről. Egyáltalán tud-e bármit arról, hogy a szülőföldjén magyarokat irtottak módszeresen, vagy hogy mi-ként reagálna a témára? El tudom képzelni róla, hogy intelligensen, vagy nem lenne ellenséges legalábbis.

Érdekes, az utóbbi években egyre természetesebb, hogy s szomszédokkal szimpatizálunk sporteseményeken.

– Én gyerekként már '94-ben is a bolgároknak meg a románoknak drukkoltam a nagy csapatok ellen. A szerbeknek általában szurkolok, ha nem ellenünk játszanak, mert tetszik, hogy minden sportot nagy szívvvel űznek. Mindig magabiztosak, odateszik magukat, óriási küzdők. ***Ha Délvideken születtem volna, valószínűleg más lenne a helyzet. De lehet mit tanulni tőlük, például a kisugárzást, a megtörhetetlenséget, azt, amelyik, mondjuk, a férfi vízilabdázóink vagy kéziseink sajátja is.***

Még a végén kiderül, ha nem tettünk volna ennyi rosszat egymással a múltban, még egész rokonszenvesnek is ítélnék meg egymás habitusát, temperamentumát a szerbekkel.

– Ahhoz, hogy begyógyuljanak a sebek, először fel kell vágni a tályogot. Először műteni kell. Meg kell nyugtatnunk a halottainkat azzal, hogy emlékszünk rájuk, és kikényszerítjük, hogy a szerbek is emlékezzenek. ***Hlsem, hogy minden egyes filmmel, könyvvel, cikkel egy kicsit megkönnyebbülnek az ottani magyarok. Óriási tett, hogy megmaradtak, emberek, magyarok maradtak, túléltek a titói, majd a polgárháborús korszakot.*** Ez talán egy pozitív üzenet. A megmaradás. Jöhet a traumák kibeszélése, majd a párbeszéd.

Megjelent: 2024. 01. 17., Hirado.hu